

אריה נייגר

עמית פולק מטלון ושות'; יועץ
משפטי, התאחדות התעשיינים

עקרון ההיזרה, מאבני היסוד של דיני סביבה, מנחה כיצד לפעול במצבים שיש בהם יש אי-ודאות מדעית הגורמת לחוסר יכולת לנבא באופן מהימן את ההשלכות של הבחירות המדיניות שלנו על הסביבה ועל בריאות האדם | צילום: Hans Braxmeier

[תוכן זה הוא חלק מרב-שיח. לחצו כאן לדיון המלא](#)

זהירות מונעת או זהירות פוגעת?

1 ביוני, 2017

גיליון קיץ 2017 / כרך 8(2)

ספק אם כשהתנועה הסביבתית אימצה לחיקה את עקרון ההיזרה (המוכר יותר בתרגומו השגוי לעברית: "עקרון הזהירות המונעת"), היא העלתה בדעתה שיישומה לא יישאר רק בתחום הסביבה. אך משטיפס מדרגת תבונה עממית ("מוטב להיזהר מאשר להצטער") לדרגת עיקרון מנחה מדיניות, אין הצדקה שלא להחיל אותו בכל תחום שמקבל ההחלטות הציבורי צריך לנהל בו סיכונים. מה שנכון לאיכות הסביבה, נכון לבריאות, לבטיחות, לביטחון לאומי ולכל מקום שהציבור חשוף בו לסיכון.

כדי להמחיש את הבעייתיות שבאימוץ עקרון ההיזרה בקביעת מדיניות, ארחיק את עדותי למדיניות הביטחון של ארה"ב ולמחירה. בלי לנקוב בשמו המפורש, אך תוך יישומו המובהק, הצדיק ממשל בוש את הפלישה לעיראק בעקרון ההיזרה. ובלשונו של סגן הנשיא אז, דיק צ'ייני: "גם אם יש סיכוי של אחוז אחד שטרוריסטים ישיגו נשק להשמדה המונית, ארה"ב צריכה להתייחס לאפשרות זו כאל אפשרות ודאית"^[4]. כזכור, לא נמצא בעיראק נשק להשמדה המונית.

זו הייתה רק ההתחלה. בדיקות ביטחוניות, מעצרים ללא משפט ועוד מקרים של פגיעה בזכויות אדם, מנומקים בעקרון ההיזרה, המנחה את ארה"ב (ולא רק אותה) במלחמה בטרור.

אבל גם אם נגביל את הדיון לתחום הסביבה והבריאות, נראה שעקרון ההיזרה יכול להביא לשיתוק מוחלט במצבים שמקבל המדיניות צריך לבחור בין שתי חלופות שכל אחת מהן כרוכה בסיכון. לכאורה, הדרך הרציונלית במקרה כזה צריכה להיות כזו בחינה של תוחלת הסיכון שבכל חלופה, והעדפת החלופה שהתוחלת בה נמוכה יותר. כך בתאוריה. בפועל, מקבל ההחלטות הלאומי נוטה להחליט לפי עמדת הציבור, שמלכתחילה נוטה לפחד מסיכונים סביבתיים שמקורם באדם, באופן החורג מרמת הסיכון שנקבעה על פי אמות מידה מדעיות^[1].

התוצאה היא שמקבל ההחלטות הלאומי מחליט לא בהכרח לפי הסיכון בפועל, אלא לפי תפיסת הסיכון בעיני הציבור [2]. הספרות העולמית גדושה בדוגמאות הממחישות כיצד רחוקה תפיסת הסיכון בציבור מהסיכון בפועל. למשל, אף על פי שההסתברות להיהרג בתאונת דרכים גדולה מההסתברות להיספות בתאונת מטוס, רבים חרדים מטיסות, ומעטים חוששים מנסיעה ברכב. דוגמה נוספת היא סירובם של מיליוני הורים בעולם המערבי לחסן את ילדיהם מפני חצבת בשל החשש שהחיסון עלול לגרום לאוטזים (חשש שהופרך באין-ספור מחקרים). ובכל זאת, אותם הורים מרימים על נס את עקרון ההיזהרות כהצדקה להתנגדותם לחיסון, ובכך חושפים את ילדיהם ואת חבריהם לסיכון של ממש לחלות במחלה זו.

יישומן של החלטות הנוגעות לציבור, לעולם כרוך במחיר. למשל, ההחלטה לאשר או לדחות תרופה מצילת חיים בשל תופעות הלוואי שלה. הדבקות בעקרון ההיזהרות מעדיפה הימנעות מסיכון בלי להתחשב במחיר של אותה הימנעות. זו אינה מדיניות רציונלית. מדיניות רציונלית חייבת להיות מונחית על-ידי תהליך של בחינת העלות של כל חלופה אל מול התועלת שבה. עקרון ההיזהרות מבקש למעשה לייתר את הצורך בבדיקת עלות מול תועלת בקביעת מדיניות ניהול סיכונים.

לבסוף, בשל היותו רעיון רטורי ולא כלי מעשי לקבלת החלטות, עקרון ההיזהרות מאפשר למקבל החלטות לתרץ כל החלטה פוגענית, גם אם לא לשמה קיבל את סמכותו. אפילו באירופה, הרואה בו עקרון יסוד של האסדרה הסביבתית, עושות המדינות שימוש מניפולטיבי בעקרון ההיזהרות לשם הגנה מפני יבוא מתחרה.

פרופ' קאס סונסטין, שהיה האחראי על האסדרה בממשל אובמה, טען בספרו שהבעיה בעקרון ההיזהרות אינה בכך שהוא מביא לתוצאות רעות, אלא שהוא לא אומר דבר [3]. אבל דוגמאות למקרים שנעשה בו שימוש, לא רק בתחום הסביבתי, מלמדות שהוא דווקא יכול להזיק. היות שכך, "עקרון ההיזהרות" צריך היה למנוע את כניסתו שלו עצמו לעולם המשפט הישראלי.

מקורות

1. Margolis H. 1996. Dealing with risk: Why the public and the experts disagree on environmental issues. Chicago (IL): University of Chicago Press.
2. Slovic P. 2000. The Perception of risk. London: Earthscan.
3. Sunstein C. 2005. Laws of fear: Beyond the precautionary principle. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Suskind R. 2006. The one percent doctrine: Deep inside America's pursuit of its enemies since 9/11. Simon & Schuster Paperbacks.